

PSYCHOSCOPE: SİNEMADA PSİKİYATRİSTLER

Kültegin Ögel

Psikiyatri ve sinema günlük hayatın gelişigüzel görünen içeriğini kesmeye uğraşır ve insan karakterinin sırlarını ortaya çıkarırlar. Kültürümüzde iyi olmanın ve eğlenmenin bağlantılı olduğu göz önüne alındığında, filmler ve psikiyatri tedavi edici olarak görülebilir.

Gabbard & Gabbard

Sinemada sıklıkla yer alan bir mesleğin temsilcileridir, psikiyatristler. Sinemanın tutumunu psikiyatristlere karşı seçici olarak yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Psikiyatristler için sinemanın stereotipleri yabancı, şarlatan ya da öğüt veren kişiler olarak özetlenebilir. Psikiyatristler, sinemacılar için cinsel temaları meşrulaştırabilen, doğüstü gerçeklere karşı akılcı olan, sorunlu ruhlar için dinsel olmayan çözümler getiren, anlaşılamamış bireyler ve gizemli davranışlar için inandırıcı açıklamalar yapan, özgür ruhlu kahramanlara ise baskı kuran kişilerdir.

Bu yazıda psikiyatrist terimi kimi zaman psikolog ya da terapist anlamına da kullanılmıştır. Çünkü sinemada bu ayırım belirgin biçimde yapılmamıştır. Öte yandan sinemanın psikiyatristlere yönelik tavrı için ileri sürülen savların önemli bir bölümünün toplumsal bakış açısı için de geçerli olduğunu söyleyebilirim.

Toplum medyayı, medya toplumu yönlendirmektedir. Medyanın en önemli parçası sinema ise kendine düşen payı fazlasıyla almaktadır.

Sinemada psikiyatrist tipler

Hollingshead ve Redlich sosyal sınıf ve akıl hastalığına ilişkin çalışmalarında iki tür psikiyatrist betimlemiştir. Bunlar direktif-organik ve analitik-psikolojiktir. Bu iki tür, değişik türde hastalar görme eğilimindedir, değişik tedavi yöntemleri uygulayarak ve değişik kuramsal konumlardan hareket ederek işlev görürler.

Schneider ise üç ayrı tip sinema psikiyatristinden söz eder. Bu üç tip; kaçık doktor (Dr. Dippy), harika doktor (Dr. Wonderful), şeytani doktordur (Dr. Evil).

Kaçık Doktor hastalarından daha deli ya da aptal olan komik sinema psikiyatristidir. Hastaları hasta değildirler ya da hastalıklarına rağmen doktordan daha bilgedirler. Kaçık Doktor hangi kuramı kullanırsa kullansın, o kuram onun elinde sağduyuya aykırı bir hale gelir. Tedavi yöntemleri acayip, pratik olmaktan uzak ya da alışılmadıktır. Neyse ki, ender olarak karşısındakine bir zarar verir.

Harika Doktor sinema perdesindeki yerini daha yakınlarda almıştır. Ama, Harika Doktor bir kez perdede görüldükten sonra, yaptığı işleri sergileyen filmlerin sayısı çığ gibi büyümüştür. Her şeyden önce, istisnasız bir biçimde sıcak, müşfik, alçak gönüllü ve ilgilidir. Zaman onun için bir sorun değildir. Zamana bağlı olarak çalışıyor gibi de değildir. Aslında hastalar herhangi bir zamanda ve istedikleri kadar uzun bir süre boyunca onu görebilir ya da onunla

konuşabilirler. Başarısız, sıkılmış, ofisine bağımlı psikanalist Kaçık Doktor olarak bütün hayatı saat tarafından yönetilir. Bu durum doktoru işinde tasvir eden sahnelerde özellikle öne çıkar. Ama Harika Doktora dönüşür dönüşmez her zaman her yerde hazır ve nazırdır.

Tedavi sırasında Harika Doktor özellikle doğaçlamada ustadır. Geleneklere çoğu zaman aykırı olan, ama gene de en uygun hareket ya da yorumu tam da en doğru zamanda ortaya atar. Bu yanından travmatik olayın gözler önüne serilmesi sırasında çok yararlanır. Ansızın iyileştiren sinemasal terapi yöntemini kullanır.

Şeytani doktor ise, güçlerini kişisel çıkarları için kullanır. Yasak ve tehlikeli deneylerin dünyasına dalmıştır. Günahkar olan psikiyatrist örneğidir. Amaçlarına ulaşmak için diğerlerini kullanan ve dünyaya kötülük salan, bir anlamda zihnin Dr. Frankenstein'ıdır. Beyazperde tarihinde pek çok örneği mevcuttur. Otorite ya da maharetlerini kullanarak hastaların parasını da dolandırdıkları gözlenir.

Şeytani Doktor mesleğini kötüye kullanıp, kötü şeyler yapacak ölçüde çılgın, nörotik ya da tehlikeli olan bir psikiyatristtir. Şeytani Doktor'un temel özelliği, doğası ya da niyeti ne olursa olsun, psikiyatride mevcut olan ancak toplumun hastanın isteğine aykırı olarak kullanılıyor gözüyle baktığı yöntemleri kullanmaya gönüllü oluşudur. Bu hastanın bir hastaneye, deneylere, EKT'ye, lobotomiye, yüksek dozda ilaç kullanımına ve hipnoza mahkum edilmesini içerir. Şeytani Doktor'un ellerinde bu yöntemler kontrol, manipülasyon, güç, intikam ve parasal kazanç araçlarına dönüşür. Sinema kamuoyunun zihninde bütün bu yöntemlerin hepsini alçakça uğraşılarda bağlantılı hale gelir.

Schneider, istismar ve korku filmlerini hesaba katmadan, psikiyatristleri tasvir eden 207 Amerikan filmi incelemiş ve tanımladığı üç tür psikiyatristin her birinin sıklığını araştırmıştır. Bu incelemeye göre, Amerikan sinema tarihi boyunca, uygulayıcıların %35'i Kaçık Doktor, %15'i Şeytani Doktor, %22'si Harika Doktor, %28'i ise sınıflandırılmamıştır.

Schneider, bulgularını şöyle yorumlamıştır: "Bu terapistleri göklere çıkaran bir dağılım değil; eğer gerçek bir mesleğin uygulayıcılarının yalnızca %27'sinin etkin ve %20'ye varan bölümünün tamamen zalim ya da tehlikeli olduğuna karar veriliyorsa o mesleğin seyri konusunda spekülasyon yapılabilir".

Sinemanın psikiyatristlere yönelik ambivalan tutumu ve psikiyatrist tiplerini için yeni bir sınıflandırma önerisi

Sinema endüstrisinin psikiyatristlere karşı olan tutumunun ciddi bir ambivalans içerdiğini söyleyebiliriz. Sinema psikiyatristleri hem sevmekte, hem de onları tehlikeli bulmaktadır. Bir filmde yere batırmakta, bir başka filmde ise yüceltmektedir.

Psikiyatristlerin sinemada üstlendikleri ya da daha doğru bir anlatımla toplumun ve sinemacıların psikiyatristlere yükledikleri anlam aslında iki boyut üstünde toplanıyor diyebiliriz. Bunlar

1. İyi-kötü boyutu
2. Bilen-bilmeyen boyutu

Her iki boyutun kesiştiği ya da bu boyutların tanımları dışında kalan filmler olmakla birlikte, genelde tanımlamalar bu noktalarda birleşmektedir. Her iki boyutta da ambivalans dikkati çekmektedir. Bu tanımlamaları anlamak, ambivalansı irdeleyebilmek için bize önemli ipuçları verebilecektir.

1. İyi-kötü boyutu

Psikiyatristler bir uçta iyi doktor, mükemmel bir insan, dost, yardımcı, insanları seven, iyi kalpli adam rolünü yüklenmişlerdir. Uzlaştırıcı, şefkatli, sevecen kişilerdir. Varlıkları iyileşmeyi sağlamak için yeterli olmaktadır. Schneider'in harika doktor tanımlaması burada yer almaktadır. Örnek olarak *Caretakers*, *Ordinary People*, *Fear Strikes Out* filminde yer alan psikiyatristler verilebilir.

Fear Strikes Out (1957)

Diğer uçta ise psikiyatristler çılgın, deli, şeytan, kötülük timsali olarak tanımlanmaktadır. Bunlar kötü niyetli ve kalpli, psikotik, insanı sömüren, cinsel yönden azgın kişilerdir. Schneider'in şeytan doktor tanımlaması burada yer almaktadır. Örnek olarak *Dressed to Kill*, *Silence of Lamb*, *Dr. Mabuse*, *The Cabinet of Dr. Caligari*, *Nightmare Alley*, *I, the Jury*, *Shock Treatment* filminde yer alan psikiyatristler verilebilir.

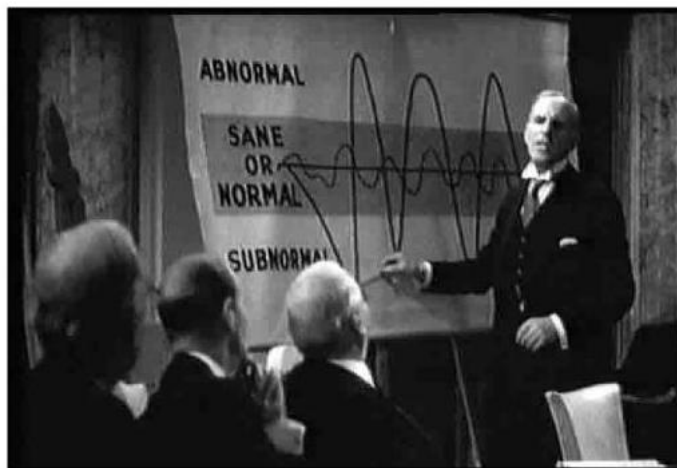
2. Bilen-bilmeyen boyutu

Bir bilen rolünü yüklenen psikiyatristler, herşeyi bilen, insanı anlayan ve tanıyan, her konuyu psikolojik bilgisiyle açıklayabilen kişilerdir. Aynı zamanda iyi birer detektifdirler. Schneider'in harika doktor tanımlaması burada da yer almaktadır. Örnek olarak *Psycho*, *Possessed* filminde yer alan psikiyatristlerdir.

Bilmeyen rolünü yüklenenler ise hiçbir şeyden anlamayan, duyarsız, duygusuz, sorunları genişlemesine göremeyen ve değerlendiremeyen, düzenin adamı kişilerdir. Bunlar etkisiz, kibirli, ukala, acımasız ve serttirler, alaya alınırlar. Hastalarından daha hastadırlar.

Schneider'in kaçık doktor tanımlaması burada yer almaktadır.

Örnek olarak *Mr Deeds Goes to Town*, *What's New Pussycat*, *High Anxiety*, *Bringing Up Baby*, *Frances*, *I, the Jury*, *A Very Special Favor*, *Couch Trip*, *I am Dancing as Fast as I can* ve bir ölçüde *Beyond Therapy* filminde yer alan psikiyatristler verilebilir.

Mr. Deeds Goes To Town (1936)

Yukarıda yer aldığı şekilde iki boyutlu tanımlama, bize farklı çeşitlemeleri de yorumlama imkanı getirmektedir. Örneğin bir psikiyatrist iyi bir insan olabilir ama mesleğini bilmemektedir. Ya da psikiyatrist bir katildir ama söz konusu mesleği olunca başarılıdır ve etik davranmaktadır. Tüm bu boyutlar arası çeşitlemelerin de temelinde ambivalans yatmaktadır.

Neden ambivalans?

Ruh sağlığı gizemini ve önemini çağlar boyu korumuştur. Son dönemde bireyselleşmenin ve toplumsal yüklerin ön plana çıkışıyla psikiyatride önemli bir çıkış yapmıştır. İnsanların kendilerinden ve yaşamlarından olan memnuniyet ve tatmin duygularının sorgulanması, ruh sağlığıyla ilgilenen bilimlere öne çıkarmıştır. Bu noktada insanların konuya ilişkin merakı had safhaya ulaşmıştır. Psikiyatristler ya da insan ruh sağlığıyla ilgilenenler ise bu konuda en bilgili kişilerdir. Onların işi insanları anlamak, tanımak ve çözmektir. Hele insanların bu konudaki merakı göz önüne alınırsa, ya da kendilerini ve başkalarını çözmek için yaptıkları amatör girişimlerin başarısızlıkla sonuçlandığı düşünülecek olursa psikiyatristlere bakış açısını anlayabilmek kolaylaşacaktır. Öte yandan psikiyatristlerin, insanların yapmayı isteyip yapamadıkları bu anlama ve çözme işini çok kolayca yapabildiklerine ilişkin bir inanç da yaygındır.

Sex and The Single Girl (1964)

Psikiyatristler ya da insan ruh sağlığıyla ilgilenenlerin yaptıkları işin gizemli bir yanı olduğu kuşku götürmez bir gerçek. Gizemin dışında insanı anlayacak ya da çözecek olmaları, birey için hoş olmakla beraber aynı zamanda tehdit edici de bir duygu. İşte bu nedenden dolayı ambivalansda kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Ambivalansın bir yanında psikiyatristlerin bir insan olarak iyi ya da kötü olmaları yaşanırken, diğer yanında ise mesleklerindeki başarı ve etkinliklerinin sorgulanması yer almaktadır. İnsanı ve mesleki boyutu ayrı ayrı tartışmak bizlere toplumsal ve onun yansıması olarak sinemacıların algısını daha iyi ortaya koymak için yararlı olacaktır.

Genelde bir meslek üstüne tartışma yapılırken, o meslekte yer alan kişinin kişisel özellikleri yerine mesleki başarısı konuşulur. Oysa, sözkonusu olan psikiyatri olunda, psikiyatristlerin kişisel özellikleri de gündeme gelmektedir. Çünkü onlar, bireylerin kişisel özellikleri ilgilendikleri için, kendi kişisel özellikleri de tartışmaya açılmaktadır.

The Seven-Per-Cent Solution (1976)

Psikoanaliz ve sinema

Genel olarak psikiyatriyle psikanaliz arasında bir ayrım gözetilmemiştir. Bu vurgunun kısmen pek çok önemli Hollywood ailesinin yaşamında psikanalizin oynadığı anahtar rolden kaynaklandığını öne sürülmüştür. Dönemin filmlerinde ortaya çıkan psikanalizin üç temel ayırıcı özelliği bilinçdışı ya da bilinçaltı bir zihinsel yaşantının varlığı, rüya analizinin önemi ve temel insani duygu olarak aşka yönelik bir ilgidir.

Freud sadece psikanalizin değil, aynı zamanda psikiyatrinin de bir sembolüdür. Bu nedenle psikiyatriyi ya da psikiyatrik bir konuyu işleyen birçok film Freud'a yer vermeden edememiştir. Filmlerin bir yerinde aniden Freud karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak *Lovesick*, *Snake Pit* gibi filmler verilebilir. Kimi filmler ise doğrudan Freud'un yaşamıyla ilişkilidir ya da Freud filmde bir karakteri canlandırmaktadır. *Freud-Secret Passion*, *Secret Diary of Sigmund Freud*, *Seven Percent Solution* bu filmlere iyi birer örnektir.

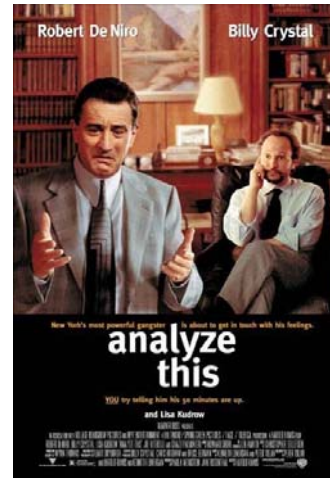

Bir birey olarak psikiyatrist

Genelde sinema da halk gibi psikiyatristin uzmanlığını karıştırır. Psikolog mu, doktor mu bunun ayırımına tam olarak varamaz. *Dark Mirror* filmi bunun için iyi bir örnektir.

Psikiyatristin görünümüne ilişkin genel kanı onun piposu, şık giyimi vb olarak örneklenebilir. *Now Voyager*, *Snake Pit*, *Dark Mirror* filmlerinde yer alan psikiyatristler buna iyi birer örnek olabilir.

Psikiyatristler kimi zaman yalın birer insan olarak da yer almıştır sinemada. Bazen psikiyatrist hastasından dayak yer (*Shock Corridor*). Hastasına sinirlenir, terapi sırasında sıkılır, alışılmadık düşüncelerde ya da hareketlerde bulunur (*Analyze*, *Conweb*, *Now Voyager*, *Lovesick*). Hastasına aşık olur (*Lilith*, *Lovesick*, *Carefree*, *Beyond Therapy*). Kadın terapistler içinse hastasına aşık olmak sık rastlanan bir sorundur.

Kadın psikiyatristler

Bir psikiyatrist olarak kadınlar, sinemada talihsiz bir yere sahiptir. Çünkü kadın psikiyatristlerin büyük çoğunluğu karşılaştıkları erkek hastalara aşık olmaktadır. Sinema onları ya kariyer ya da evlilik gibi bir yol ayırımına getirmektedir. Hastalarına aşık olan kadın psikiyatristler için *Prince of Tides*, *Mr. Jones*, *Spellbound*, *Sex and The Single Girl*, *12 Monkeys*, *Perfect Furlough*, *Zelig*, *Fine Madness*, *Deconstructing Harry* filmleri örnek verilebilir. Kadın psikiyatristlerin hastalarını tedavi ettiklerine sinemada rastlanmamaktadır. *Spellbound* filminde kadın psikiyatrist kahraman bunu "kalple herşeyi daha iyi anlayabilirsin" biçiminde dile getirmektedir. Öte yandan bu durum erkekler için geçerli değildir.

Sinemada kadın psikiyatristin kadınlığı önce, mesleği sonra gelmektedir. Bu bulgu, sinema analizi yapan yazarlar tarafından erkeklerin kastrasyon anksiyetesine karşı savunma geliştirmek için kadınları fetişize etme eğilimi olarak yorumlanmaktadır. Klinik açıdan konuyu değerlendiren analistler ise bu durumu erkeklerin bilinç altındaki arzularının bir yansıması olarak görmekte, kadın psikoterapistin cinsel olarak ele geçirilmesini anne bebek ilişkisi dönemindeki karanlık elementlerden kaynak alan anksiyetinin tekrar canlanması tehlikesine karşı erkeklerin bir zafer elde etme çabası olarak açıklamaktadırlar.

KAYNAKLAR

1. Female Psychotherapists As Portrayed In Film, Fiction And Non Fiction. L Samuels. Journal Of American Academy Of Psychoanalysis. Vol 13, No 3, 367-378, 1985
2. The Female Psychoanalyst in The Movies. Gabbard K, Gabbard K. 1988
3. Countertransference In The Movies. Gabbard K, Gabbard K. Psychoanalytic Review. 72: 171-184. 1985.
4. Images of the mind: Psychiatry in the commercial film. I Schneider. Am J Psychiatry, 134:6 , 1977
5. Images of Madness. M Flemin, R Manvell. Associated University Press, London, 1985
6. The theory and practice of movie psychiatry. I Schneider. Am J Psychiatry, 144:8, 1987
7. DSM III at the cinema. SE Hyler. Comprehensive Psychiatry. 29:2, 1988
8. Sinema tarihi. G Betton. Cep Üniversitesi, İletişim yayınları, İstanbul, 1990
9. Homicidal maniacs and narcissistic parasites: Stigmatization of mentally ill persons in the movies. SE Hyler, GO Gabbard, I Schneider. Hospital and community psychiatry, 42:10, 1991
10. Popüler kültür açısından çağdaş fantazy: Bilim kurgu ve korku sineması. Ü Oskay. Der Yayınevi, İstanbul
11. Sinemanın yüzyılı. G Vincenti. Evrensel basım yayın, İstanbul, 1993
12. Delilğin tarihi. M Foucault. İmge kitabevi, 1995
13. Media Madness: Public images of mental illness. OF Wahl. Rutgers University Press, New Jersey, 1995
14. The Aesthetics and psychology of the cinema. J Mitry. The Athlone Press, London, 1998
15. Psychiatry and the cinema. GO Gabbard, K Gabbard. American Psychiatric Press, Washington DC, 1999

16. Movies and mental illness. D Wedding, MA Boyd.McGraw Hill Companies, 1999
17. The celluloid couch. An annotated international filmography of the mental health professionals in the movies from the beginning to 1990.LY Rabkin.Scarecrow press, 1998